

הציורים המוקדמים ממחישים את קרבתו של סטמצקי שמלפני 20 שנה לאסכולת פאריס היהודית, ואפשר לראות דרכם את מלוא רבדי האפקטים החדשים שהתגלו באותן שנים לאמנים החשובים שפעלו בישראל ושגיבשו, בדיעבד, את הציור הישראלי כפי שהוא קיים היום. לשון אחר, מהרבה בחינות זהה התפתחותו האמנותית של סטמצקי להתפתחות שחלה בציור הישראלי הטוב. מעניין לא פחות להשוות את הציורים שנעשו לפני 20 שנה ויותר לציורים העכשוויים של סטמצקי. ב"ציור" ו"אטיוד" שנוצרו ב-1935, אפשר למצוא יותר מרמז לחופש המכחול, הנשאר משוחרר, ספונטאני ומדויק בעת ובעונה אחת, לתחושה הצבעונית הבשלה והרעננה ולעיצוב הציורי הרגיש המופיעים בשלמותם בציורים כ"פריחה" ו"צמיחה" שנעשו ב-1963.

מלבד עצם העונג שבפגישה בציורים - שבחלקם לא הוצגו מקודם - של אמן כסטמצקי, ובעיקוב אחרי דרך התפתחות אורגנית ובעלת הגיון ציורי של צייר בשל זה, חשובה לא פחות ההווכחות - למי שזו עדיין דרושה - שציור טוב של אמן רגיש אינו מקפח ערכו גם אחרי 30 שנה, שבהן עברו על עולם האמנות הפלסטית תמורות כה רבות. מסתבר, שעל ערכים ציוריים אמיתיים לא חל חוק ההתיישנות.

לא כל הציורים המוצגים בתערוכה מייצגים את סטמצקי במלוא הנושאים, אך גם אילו היה זה רק למען ציורים כ"פריחה", "צמיחה" ומספר אקווארלים, היתה תערוכה זו חשובה עבור כל שוחר אמנות.

יעקב אגם

"קישוט תקרה של יעקב אגם" / הארץ / 3.7.64

ב"בנייני האומה" בירושלים, צייר יעקב אגם קישוט המשתרע, כפס צר וארוך, לאורך כל תקרת אולם הכניסה בצדו הפונה לחזית הבנין. בדרך ציורו של אגם, המתכוון להשיג אפקט של שינוי הציור תוך תנועה, אין ציור תקרה זה מבוצע על משטח חלק דו-מימדי. הצבע משוח על רקע של מבנה גיאומטרי תלת-מימדי - מעין קפלי אקורדיון - המשמש לאגם במקום המשטח הדו-מימדי הרגיל. הצופה המתבונן מקצהו האחד של הפס, יראה צורות גיאומטריות צבעוניות ערוכות על רקע שחור ותוך הליכה לאורך צירו האמצעי של הפס, יתחלף הרקע השחור ברקע לבן עם שינויי זווית-הראייה של הצופה. גם בצורות הגיאומטריות הצבעוניות מסתמן שינוי ופיתוח עם תנועה זו של הצופה. הרעיון המונח ביסודה של שיטת ציור זו הוא שינוי והתפתחות הצורות והצבעים תוך כדי תנועה. שינוי זה חייב להעשות במהירות תוך גבולות ברורים. שינוי מהיר מדי לא יאפשר ראייה מספקת של הצורות, ואילו שינוי איטי מדי, יחד עם הסטאטיות הטבעית של מופשט גיאומטרי, יפגום בעצם רעיון התנועה והחילוף. הרגשת התנועה תלויה, איפוא, במהירות השינוי הנקבעת מצדה ע"י שני גורמים יסודיים: מהירות תנועת הצופה מחד גיסא, וגודלם של הקפלים

336

הארכיטקטוניים - שעליהם צויר הציור - מאידך גיסא. כאן טמון גם אחד הפגמים היסודיים שבציור תקרה זה: מהירות תנועתו של הצופה (שהוא הקהל השווה באולם הכניסה), מוגבלת מטבעה. הגבלת מהירות זו היתה צריכה לחייב קפלים קטנים, היוצרים תחושה של שינוי מהיר באופן יחסי. דא עקא שאגם קיבל - כנראה מן המוכן - מבנה של קפלים גדולים. התוצאה הבלתי-נמנעת היא תחושת התפתחות יותר מדי איטית - דבר הפוגם בעצם הרעיון היסודי של דרך ציור זו.

פגם נוסף - וגם הוא כנראה טמון במגבלות הארכיטקטוניות שאגם חייב היה להביא בחשבון - מהווה צורתו של המקום אשר נועד לציור התקרה, שהיא פס צר מאוד וארוך. כדי לקלוט את התפתחות הצורות והצבעים, חייב המסתכל לנוע על גבי ציר האורך של הציור. מבט מהצד אינו מאפשר קליטה נכונה של המתרחש. תנועה על ציר האורך תהיה אפשרית רק לחלק זעום מהקהל שיימצא באולם הכניסה, וזאת משום שהפס על התקרה הוא צר מאוד יחסית לגודל האולם. דומה שאגם עשה כמיטב יכולתו לפי התנאים המיוחדים של האולם, אך האפקט הסופי אינו מאפשר הערכה מלאה של אפשרויות שיטתו.

לא כאן המקום לעמוד על מלוא האפשרויות הטמונות בציור מסוג זה והערכתן המפורטת, אך כדאי לציין, שכל ניסיון ליצור מיתוס תוכני לציורים אלה, לא זו בלבד שיש בו נימה מסחרית של "מעשיות מכר", אלא עלול להטעות קהל, שממילא מתמודד בקשיי הבנה מול אמנות בלתי-מתארת.

שלמה ויתקין

"תערוכות תל-אביב" / הארץ / 24.7.64 / תע' יחיד / גלריה "דוגית" / תל-אביב

על פני שטח הקירות הצנוע של גלריה "דוגית", מוצגים עתה ציורים פרי מכחולו של שלמה ויתקין. השטח המצומצם אינו מאפשר פגישה מקפת יותר - בעיקר מבחינה כמותית - עם יצירתו של ויתקין, דבר שיש להצטער עליו, מאחר שויתקין אינו מהציירים המרבים להציג בדרך כלל.

אם כי מופיעים בתערוכה רישומים, מושם עיקר הדגש על ציורי השמן. ציורים אלה מהווים פיתוח לדרך ציורו הקודמת של צייר זה, שהיתה בעלת קווי אופי אישיים עוד בשנים הקודמות. מערכת הכתמים הצבעוניים - המרכיב העיקרי בציורו של ויתקין - מגובשת יותר מאשר אי-פעם, היא צלולה ורבת רגישות. הכתמים הצבעוניים, בחלקם סטאטיים ובחלקם, בעטיין של משיכות המכחול, דינאמיים יותר, ערוכים בדייקנות ותוך שליטה טכנית מעולה, בלי שדייקנות זו תפגע אף כמלוא נימה בספונטאניות ובחופש משיכת המכחול. ברוב הציורים המוצגים בתערוכה, משיג הצייר תחושה לירית-צבעונית הנשכרת הרבה מהשילוב שהצייר הצליח להשיג בין הכתמים הכתמיים ובין החלל הצבעוני, המשמש להם מעין "מרחב מחיה".

337